

AYOL OBRAZLARINING JAHON VA O'ZBEK ADABIYOTIDAGI AHAMIYATI

Redjapova Shahnozaxon Ma'mirjon qizi

Farg'ona viloyati Quva tumani

2-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada ingliz va o'zbek nasrida ayollar obrazining xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Har bir xalq milliy qarashlaridan kelib chiqqan holda o'z adabiyotida ayol obrazini turlicha tasvirlaydi. Ozbek nasrida ayol timsoli ona, rafiq, uy bekasi sifatida tasvirlansa, ingliz adabiyotida esa bularga qo'shimcha sifatida ayol ishbilarmon tadbirkor, ishchi xodim kabi vazifalarni ham bajaradi. Ingliz adabiyotida ham ayol obrazi davrlar davomida tadrijiy o'zgarib borgan. XIX asr ingliz nasrida ayol obrazi erkak yozuvchilar tomonidan to'laqonli ideallashtirilgan holda yaratilgan. Shuningdek, maqolamizda ayol va jamiyat munosabatlari ham turli jihatdan o'rganiladi. Adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz biz ayol obrazini yaratishda asosan ayol va jamiyat o'rtasidagi munosabatdan, ayolning jamiyat qatlamlarida qanday tan olinishi va uning jamiyatda, oilada o'rnini tahlil qilgan holda ayolning nasrda tasvirlanishiga baho berish mumkin. Har bir milliy adabiyotda ayol obraziga keladigan bo'lsak, u o'sha xalqning tabiatiga, zamon ruhiga mos tarzda aks etadi, idrok qilinadi. Binobarin, bir xil sharoitda harakat qiladigan personajlar har bir adabiyotda turlicha gavdalanadi.

Kalit so'zlar: ayol xarakteri; poetika; ayol va jamiyat; ingliz nasri; timsollar; obraz.

Ma'lumki, har qanday adabiyot o'z g'oya va personajlari bilan ajralib turadi. Shunga ko'ra, barcha zamonlarda ayol siyomosiga, ayol xarakterini ochib berishga bag'ishlangan asarlar yaratilgan. Bu esa ayolning jamiyat va insoniyat hayotidagi o'rni, ayol timsolining dolzarbligidan dalolat beradi. Ayol obrazi hozirda turli fanlar va san'atning barcha turlarida (kino, teatr, haykaltaroshlik, rassomchilik, raqs, badiiy adabiyot, san'atshunoslik, psixologiya) muhim muammo sifatida o'rganilmoqda. Ammo bu boradagi ishlar bugungi kun ayolining ichki dunyosini, ijtimoiy-siyosiy faoliyatini, onalik, bekalik kabi zalvorli majburiyatini, ularning go'zallik, aql va donishmandlik timsoli sifatidagi qirralarini yetarli darajada ochib berishda ko'zlangan maqsadga erishilmayapti. O'zbek nasrida ayol obrazi talqini mumtoz va zamonaviy adabiyotda ko'p uchraydi. XX asrning dastlabki yillarida ayollar obrazlari mahorat bilan yoritilgan asarlar soni yanada oshdi va ular orasida aynan nasriy janrda yozilgan

asarlarni alohida ko'rsatish mumkin. Misol uchun, Kumushbibi, Zaynab ("O'tkan kunlar"), Zebi ("Kecha va kunduz"), Unsin ("Dahshat"), Gulnor ("Qutlug' qon"), Saida ("Sinchalak") obrazlari o'zbek nasrida yaratilgan ayol siymosi mohirlik bilan ochib berilgan asarlar sirasiga kiradi. Zamonaviy adabiyotshunoslikda esa ayol obrazini yoritishga qaratilgan asarlar juda ko'p bo'lmasa-da, lekin deyarli har bir asarlarda ayol xarakterini, ayolning ichki kechinmalarini to'laqonli ochib beruvchi qahramonlar mavjud. Adabiyot millat ko'zgidir. Har bir millat yoki mamlakat adabiyotini o'qib kuzatar ekanmiz, asardagi qahramonlar orqali o'sha millat madaniyatini ham ko'z oldimizga keltiramiz. Qolaversa, belgilangan mavzular va umuminsoniy qadriyatlar barcha millatlarga ta'sir qiladi. Turli mualliflarning bu boradagi asarlari xalq og'zaki ijodi bilan birgalikda har bir xalqning keyingi avlodlari uchun adabiy meros sifatida xizmat qiladi (8, 44). Dunyoning turli xalqlari madaniyatlari doimo bir-biri bilan chambarchas bog'lanib, adabiyot orqali ham madaniy, ham ma'naviy jihatdan boyib boradi va o'ziga xosligi bilan ajralib turadigan, ayni paytda bir-birini to'ldiradigan milliy adabiyotlar jahon adabiyotini tashkil etadi. Shunga ko'ra, xalqlar adabiyoti bir-biri bilan chambarchas bog'lanib, tobora ko'proq o'zaro aloqada bo'lish va o'zaro ta'sirni adabiy-tarixiy makonda o'rganish jahon adabiyotshunosligining har tomonlama rivojlanishi uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Bu boradagi taniqli rus yozuvchisi N. I. Kondradning "Bashariyatning madaniy qadriyatlari doimo bir-biri bilan uzviy aloqada bo'lgan va busiz taraqqiyot mavjud emas" (8, 44) degan so'zlarini ko'pchilik yaxshi biladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, qayd etish mumkinki, dunyodagi har bir millat va elatlarning madaniy, etnik tarixini bilish, madaniy-ma'naviy hayoti haqidagi tasavvurlar shakllanishida jahon adabiyotining o'rnini beqiyosdir. Kuzatishlarimizdan ma'lum bo'lishicha, hozirgi kungacha ingliz adabiyotining har bir adabiy davrida ayol obrazi tasvirlangan ko'plab asarlar yaratilgan. Xususan, Jeyn Ostinning "G'urur va andisha" asaridagi Elizabet Bennet xarakteri, Sharlotta Brontening "Jeyn Eyer" romanidagi Jeyn Eyer obrazi, Margaret Mitchellning "Shamollarda qolgan hislarim" asaridagi Skarlett O'Hara obrazi shular jumlasidandir. Bundan tashqari taniqli ingliz yozuvchilaridan bo'lgan Charliz Dikkins, V. Skott, Emili Bronte kabi jahon adabiyotining buyuk darg'alari o'z asarlarida ayol obrazini tasvirlashga harakat qilganlar. Ayol dunyo va insoniyatning boshlanishi hisoblanib, uning go'zalligi, jozibasi, boy ma'naviy dunyosi shoir va yozuvchilarni hamisha ilhomlantirgan. Go'zal ayol tasvirlari hali hamon kitobxonlar qalbini hayajonga solib kelmoqda. A. S. Pushkin adabiy aholisiga mansub ayollarning ilohiy go'zalliklari va Lev Tolstoyning maftunkor ayol obrazlari, I. S. Turgenev asarlaridagi qahramon ayol obrazlari, N. A. Nekrasovning oddiy dehqon ayollari obrazlari tasvirlangan asarlari bugungi kunda ham adabiy-estetik qiymatini yo'qotmagan. XX asr shoir va yozuvchilari ham o'z an'analariga amal qilib, hayratga sazovor ayol obrazlari tasvirlangan asarlar yaratganlar. Jahon adabiy tanqidida XX asr

oxirida ayollar nasri o'zbek badiiy adabiyotida adabiy-madaniy yo'nalish sifatida e'tirof etildi. Shu davrda o'zbek adabiyotida ayol estetikasi, ayol qo'lyozmasi, ayol fenomeni, ayol ijodkorligi, ayol donishmandiligi, ayol sabri va toqati kabilarga alohida e'tibor qaratildi. XIX asr adabiy-badiiy tasvirlari esa ayolning zamonaviy qiyofasiga yo'naltirildi.

Jahon adabiyotshunosligini kuzatar ekanmiz, adabiyot jamiyat qadriyatlarini aks ettirishi va ushbu qadriyatlarni amalga oshirishga oid g'oyalar ilgari surilganligini ko'ramiz. Ammo 1970-yillardagi feministik harakat Amerika madaniyatiga chuqur ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, jamiyatda hali ham erkaklar hukmronlik qiladi va ayollar madaniy tenglikka erishishlari uchun ko'p harakat qilishlari kerak deb qaraladi. Shuning uchun adabiyotda ayollarning rolini qayta yaratish va qayta belgilash muhim vazifalardan biri sifatida qolmoqda. Shu bilan birga, yoshlar adabiyotida ayollar obrazining to'g'ri tasvirlanishi va unga tarix qanday ta'sir qilgani haqidagi yangicha qarashlar o'rtaga tashlanadi. Adabiyotshunos olim M. Baxtin ta'kidlaganidek, har bir milliy adabiyotning ahamiyati va o'ziga xosligini anglash uchun "ularni chet el adabiyotlari bilan birgalikda solishtirilgan holda ko'rish" muhimdir (2, 167). "Hamma narsa taqqoslashda ma'lum" nazariy tamoyili voqelikning deyarli ko'plab hodisalariga nisbatan qo'llaniladi. Bu mashhur naql adabiy tanqid, adabiy hodisalar, badiiy asarlar, adabiy va badiiy obrazlar, mualliflar tarjimai holi va boshqa adabiy oqimlarni qiyosiy usulda tahlil qilishning asosiy nazariyalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi (9, 133). Taqqoslash-bilishning usuli sifatida "bir xil hodisalar"ning ma'lum sifat va miqdoriy tavsifini berish zaruriyati tug'ilganda, ular rivojlanishining umumiy va o'ziga xos qonuniyatlarini inobatga olgan holda qo'llaniladi. Yuqorida aytilganlarga asoslanib, qiyosiy tahlil yordamida solishtirilgan materiallar orasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash mumkin bo'ladi (3, 21). Qiyosiy adabiyotda ma'lum vaqt oralig'ida bevosita aloqada va umumiy tarixiy xususiyatga ega bo'lmagan adabiyotlardagi o'xshash va o'xshash bo'lmagan hodisalarni o'rganish alohida o'rin tutadi. Asosiy qism. Ayollarning tafakkuri, o'ziga xos xususiyati, chidam va bardoshi kabi xislatlari badiiy asarlarda o'z aksini topgan. Ularning yorqinligini, o'ziga xos shaxs ekanligini ifodalash bo'yicha nafaqat adabiyot namoyandalari, balki har bir san'at ahli turli nuqtai nazardan o'z tadqiqotlarini olib borishgan. Adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, ayollar obrazini o'rganish va tasvirlash, avvalo, gender muammolarini o'rganishdan boshlanganligi ko'zga tashlanadi (4, 590). Ayol obrazini yaratishda asosan ayol va jamiyat o'rtasidagi munosabatning ifodalanishi, ayolning jamiyat qatlamlarida qanday tan olinishi va uning jamiyatda, oiladagi o'rnini tahlil qilgan holda ayol obrazining nasrda tasvirlanishi kuzatiladi. Har bir milliy adabiyotda ayol obrazini tasvirlashga keladigan bo'lsak, u o'sha xalqning tabiatiga, zamon ruhiga mos tarzda aks ettirilganligini ko'ramiz. Binobarin, bir xil sharoitda bir xil harakat qiladigan personajlar har bir adabiyotda turlicha gavdalanadi. Buning soddaroq izohi shundaki, har bir xalq og'zaki

ijodining o'ziga xosligi masalan, "Zumrad va Qimmat"i bo'lishi, hech biri ikkinchisini takrorlamasligidir. Ammo voqealarning cho'qqisida bo'lgan va asar markazida turgan ayol obrazi har qanday xalq adabiyotida turlicha tasvirlanganligini ham unutmash lozim (1). Malumki, ingliz va o'zbek adabiyotida ayol obrazini yaratishga juda ko'plab adabiyot vakillari qo'l urishgan. Bunda har bir yozuvchi o'z dunyoqarashidan kelib chiqqan holda, ma'lum bir ayol obrazini o'z asarlarida gavdalantirishga harakat qilishgan. Jumladan, rus olimi Ye.Shore ayollar obrazini malikalar, jodugarlar, farishtalar, yoqimli, jozibali ayollar va mehribon ona xislatiga ega ayollar tarzida tasniflaydi (15, 99). Bunda, albatta, tasvirlash jarayonida nafaqat yozuvchining pozitsiyasi, balki millat, davlat, til va madaniyat ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Misol uchun Sharqda aynan o'zbek adabiyotida ayol — ona, ayol — rafiqatimsollari orqali tasvirlangan asarlar ko'p uchraydi. Bu bizning jamiyatimizda ayolning asosiy vazifalari oila va oilada farzandlar parvarishi bilan bog'liqligi hoaltiga ishora qiladi. Lekin zamonaviy adabiyotlarni ko'zdan kechiradigan bo'lsak, ayolning vazifasi nafaqat oila, uy yumushlari bilan chegaralanib qolish, balki ayol jamiyatning bir bo'lagi sifatida ham tasvirlanish holatlari ham kuzatiladi. Bu shundan dalolat beradiki, bugungi kunda ayolning jamiyat bilan aloqasi kuchayib bormoqda va bu badiiy asarlarda o'z aksini topmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. — М., 1975. — 504 с.
2. Eshmatova Y.B. Istiqlol davri o'zbek qissachiligida ayol ruhiyatining badiiy talqini. Fil. fan. nomz...diss. — Toshkent, 2020. — 167 b.
3. Khakimov, S. R., & Sharopov, B. K. (2023). Educational Quality Improvement Events Based on Exhibition Materials in Practical Training Lessons. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 1(2), 5-10.
4. Шаропов, Б. Х., Хакимов, С. Р., & Рахимова, С. (2021). Оптимизация режимов гелиотеплохимической обработки золоцементных композиций. *Матрица научного познания*, (12-1), 115-123.
5. Хакимов, С. (2022). АКТИВ ВА ПАССИВ СЕЙСМИК УСУЛЛАРИ ҲАМДА УЛАРНИНГ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(2), 30-36.
6. Hakimov, S., & Dadaxanov, F. (2022). STATE OF HEAT CONDUCTIVITY OF WALLS OF RESIDENTIAL BUILDINGS. *Science and innovation*, 1(C7), 223-226.
7. Ювмитов, А. С., & Хакимов, С. Р. (2020). Исследование влияния сейсмоизоляции на динамические характеристики ЗДАНИЯ. *Acta of Turin Polytechnic University in Tashkent*, 10(2), 14.

8. Yuvmitov, A., & Hakimov, S. R. (2021). Influence of seismic isolation on the stress-strain state of buildings. *Acta of Turin Polytechnic University in Tashkent*, 11(1), 71-79.
9. Khamidov, A. I., & Khakimov, S. (2023). Study of the Properties of Concrete Based on Non-Fired Alkaline Binders. *European Journal of Geography, Regional Planning and Development*, 1(1), 33-39.
10. Khamidov, A., & Khakimov, S. (2023). MOISTURE LOSS FROM FRESHLY LAID CONCRETE DEPENDING ON THE TEMPERATURE AND HUMIDITY OF THE ENVIRONMENT. *Science and innovation*, 2(A4), 274-279.